

Goranka Kreačić

Jezero 34
1352 Preserje
Slovenija

ANINA TOMPA (1901-1999): STOLJEĆE ŽIVOTA HRVATSKE PROSVJETNE DJELATNICE

UDK 929Tomba, A.

UDK 930.253Tomba, A.

UDK 37-051Tomba, A.: [329.15(497.5)“1941/1945“

UDK 614.885 (497.5)-056.87Tomba, A.“1941/1945“

UDK 314.151.3-054.73]-057.87(450)(=163.42)“1944“

Izvorni znanstveni rad

U članku je predstavljen život i djelo Ane (Anine) Tompa, rođ. Ožbolt, nastavnice i humanitarne radnice u razdoblju između dva svjetska rata. Ideja o članku nastala je kada smo u osobnoj ostavštini Anine Tompa pronašli povijesne i osobne dokumente vrijedne svake pozornosti. Tu dokumentaciju Aninini potomci predali su Hrvatskomu državnomu arhivu. S prikazom nekih dokumenata i podataka iz relevantne literature pratimo kako se individualna sudbina žene iz građanske/plemićke obitelji i prosvjetne radnice isprepliće s poviješću ilegalnoga komunističkog pokreta i poviješću partizanskog školstva.

Ključne riječi: *Anina Tompa, dječji zbjegovi, Santa Cesarea, Prva partizanska gimnazija Rujevac, Crveni križ u Hrvatskoj, Drugi svjetski rat*

Uvod

U članku predstavljamo život i djelo Ane Tompa, (Zagreb 18. svibnja 1901. – Beograd 15. rujna 1999.) zvane i Anina između dva svjetska rata, u Drugom svjetskom ratu i prvim poslijeratnim godinama.¹ Glavni je cilj rada predstaviti zainteres-

---

¹ Anina Tompa rođena je kao Ana, ali u javnom radu bila je poznata i zapisana kao Anina pa ćemo je i mi dalje nazivati tim imenom.

siranoj javnosti dio njezine ostavštine, koja je sada predana Hrvatskom državnom arhivu (HDA). S obzirom na to da je o Anini Tompa u literaturi dostupno vrlo malo podataka, u rad smo uključili i njezine osobne podatke.

U svojem skoro stoljeće dugom životu proživjela je više života. Iz imućne je zagrebačke obitelji pravaškog političara Ivana Ožbolta. Rano se udala za vlastelina Jan-ka Tompu iz Repišća te je živjela u dvorcu Prešnik/Mayerberg kod Celja. Doživjela je ekonomsku propast muža. Radeći kao nastavnica izdržavala je cijelu obitelj. Bila je jedna od osnivačica Antifašističke fronte žena u Zagrebu (AFŽ). Svoj put u partizanima započela je kao nadzornica u šifranskom odjelu Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske (NOV) Hrvatske, da bi ubrzo, (1944.) postala ravnateljica Prve partizanske gimnazije u Rujevcu.² Nešto kasnije vodila je dječji izbjeglički kamp (tzv. *zbjeg*) u Santa Cesarei u Italiji, gdje je organizirala školu sa 1.200 djece. Poslije rata radila je u Crvenom križu, zatim kao voditeljica Personalnog odjela grada Zagreba,³ da bi je ubrzo premjestili u Beograd, gdje je do umirovljenja 1952. radila u Ministarstvu za prosvjetu Vlade FNRJ. U članku se osvrćemo na njezin život i rad, koji ilustriramo citiranjem nekoliko pisama iz razdoblja rada u dječjem izbjegličkom kampu u Santa Cesarei u Apuliji 1944. godine. Pisma i dokumenti pronađeni su u ostavštini Anine Tompa, koju su čuvali njeni potomci. Sada je sve to predano Hrvatskomu državnomu arhivu i dostupno za javnost.

U ostavštini smo pronašli rukom pisanu autobiografiju Anine Tompa i jedan intervju, kojeg je 1983. snimila na magnetofonsku vrpcu Lepa Perović-Popović⁴ s Aninom Tompa i njezinom djecom Jankom i Vandom Tompa. Oni su u razgovoru evocirali događaje iz vremena njihova ilegalnog komunističkog rada u Zagrebu od studenog 1942. do prosinca 1943. godine. Neke podatke u članku crpili smo iz prijepisa ovog intervjua.

Pored toga pronađeno je i oko 20 pisama, koja su bila dio korespondencije između Anine Tompa, Ivana Krefta,⁵ Jare Ribnikar⁶ i drugih osoba 1944. i 1945. u vrijeme zbjegova u Italiji, kada je Anina zbog sedme njemačke ofanzive 1944. prebacila djecu iz Prve partizanske gimnazije iz Rujevca u logore na jug Italije.⁷ Anina je

² Rujevac je naselje u sklopu današnje općine Dvor (prije Podovi, Dvor na Uni u Kraljevini Jugoslaviji) u Sisačko-moslavačkoj županiji.

³ Anina Tompa ne navodi u svojem životopisu u sklopu koje institucije je bio taj Personalni odjel. Moguće je da je to bio Personalni odjel Narodnog odbora grada Zagreba.

⁴ Leposava-Lepa Perović (1911. – 2000.), politička djelatnica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i životna suputnica general pukovnika Jugoslavenske narodne armije (JNA), političara i diplomata Konstantina Koče Popovića.

⁵ Ivan Kreft (1906. – 1985), slovenski publicist i diplomat. Po kapitulaciji Italije bio je voditelj izbjegličkog kampa u Santa Maria del Bagno u južnoj Italiji i u Centralnom odboru zbjega u Bariju.

⁶ Jara Ribnikar, rođ. Hajek (1912. – 2007.). U Drugom svjetskom ratu bila je između ostalog i predsjednica Crvenog križa Jugoslavije i u toj funkciji je i njena korespondencija s Aninom Tompa.

⁷ Sedma ofenziva izraz je kojim se naziva sedma velika operacija Sila Osovine protiv Titovih partizana u svibnju 1944.

vodila dječji izbjeglički kamp i školu u Santa Cesarei, a već početkom 1945. uspjelo joj je da djecu vrati nazad u Split.

Glavno smještajno područje svih zbjegova (uglavnom djece, žena i staraca) bilo je na otoku Visu. Partizanske sile i Saveznici potpisali su sporazum o prebacivanju na oslobođeni teritorij u južnu Italiju. Prebacivanje prve grupe izbjeglica (oko 2.700 osoba) počelo je krajem 1943. iz Komiže u Bari. Do kraja lipnja 1944. prebačeno je oko 40.000 civilnog stanovništva, od toga oko 40 % djece do 16 godina. Dječji dom/kolonija u Splitu bio je osnovan nešto kasnije s ciljem opskrbe nezaštićene djece i majki, koji su se vraćali iz izbjegličkog kampa u Santa Cesarei u domovinu. Najzanimljivija od tih pisama citirana su u ovom članku.

Pored pisama, pronašli smo i primopredajni zapisnik Dječje kolonije u Splitu od 6. ožujka 1945., kada je dotadašnja upraviteljica kolonije Anina Tompa prešla na drugu dužnost, a njezino mjesto preuzela je Vjera Lipovščak. Zapisnik navodi uglavnom dokumentaciju koja se odnosi na zbjeg u Italiji, a među njima se navode dokumenti iz kojih bi se mogli crpiti relevantni podatci za daljnja istraživanja te zanimljive teme.

Za istraživanje same Anine Tompa i njezina djelovanja od neprocjenljive je vrijednosti memoarsko-dokumentarno djelo Milana Čučkovića, koje nam daje na uvid jasnu sliku tadašnjih događaja i njezina rada u Prvoj partizanskoj gimnaziji i u dječjem izbjegličkom kampu u Italiji.⁸ Njegova ćemo sjećanja u radu najviše i navoditi, pored dokumenata iz ostavštine Anine Tompa.

Iz životopisa Anine Tompa

Anina Tompa rođena je 18. svibnja 1901. u Zagrebu kao najmlađe dijete u imućnoj obitelji Ožbolt. Njezin otac Ivan Ožbolt bio je istaknuti pravaški političar. Njezina braća i sestra bili su mnogo stariji od nje.⁹ U svojem životopisu zapisala je da je od starije braće i sestara „naslijedila gen za politiku“. Slušala je česte žučne debate u obitelji, iako je u sumrak habsburškog carstva u domu Ožboltovih Pod lipom 14 prevladavala jugoslavenska ideja mlađeg pokoljenja.

Majka Ana rođena Turk umrla je kada je Anina imala 14 godina. Tada je preuzela brigu za kućanstvo u prostranoj jednokatnici (zgrada još stoji) i školovala se sama, jer joj je otac, tada već umirovljenik, upravljao posjedom pod Sljemenom u Mikulićima br. 4.

---

⁸ Čučković, M. *Gimnazija ratu usprkos: memoarsko-dokumentarno i kritičko kazivanje o Prvoj partizanskoj gimnaziji*. Zagreb: Croatiaproject, 1999. (Biblioteka Svjedoci povijesti). Milan Čučković (1928. – 2002), publicist i novinar. Bio je učenik Prve partizanske gimnazije i tako prošao put od Rujevca preko zbjega u Santa Cesarei do gimnazije u Splitu. Sve to vrijeme bila je njegova ravnateljica Anina Tompa, koju u svojoj knjizi najviše i spominje.

⁹ Anina je imala još dvije sestre i dva brata. Josipa Ožbolt bila je učiteljica i umrla je u 38. godini 1916., iste godina kada i majka Ana. Druga sestra Marija (Mara) bila je udana za poznatog zagrebačkog odvjetnika, ali se kao udovica sa sinom duhovnikom odselila u Južnu Ameriku. Sin joj je tamo umro na misionarskom radu u prašumama Amazonije. Brat Ljudevit preuzeo je očev posjed pod Sljemenom u Mikulićima i tamo živio do kraja života. Drugi brat Ivan bio je svećenik u Slavoniji, gdje je i umro.

Iz autobiografije Anine Tompa čitamo još sljedeće podatke: u njezinoj školi na Ženskom liceju u Gornjem gradu bio je osnovan *Jugoslavenski srednjoškolski odbor* s ciljem da se ideja jugoslavenstva širi što više među omladinom.¹⁰ Sva odjeljenja imala su svojeg predstavnika i Anina je bila predstavnica svojeg razreda. Učenici članovi tog odbora organizirali su proteste, primjerice, umjesto sata vjeronauka čitali su pjesme rodoljubivih pjesnika, zatim izlazili na ulice da bi prosvjedovali prilikom dolaska nekog omraženog mađarskog ministra itd.

Godina 1918. bila je po Anininu navođenju vrlo teška, ali ona je i dalje aktivno sudjelovala u javnim manifestacijama. Tako navodi da su za godišnjicu Petra Preradovića mladi u velikom broju izišli pred njegov spomenik na Zrinjercu, gdje su recitali njegove pjesme.¹¹

*Fotografija 1. Anina Tompa oko 1928. godine.
Fotografija iz osobne iskaznice. Iz ostarštine Anine Tompa. Kopija fotografije je u HDA.*

Maturu je položila na Ženskom liceju na Katarinskom trgu u Gornjem gradu 1919., gdje je pohađala pedagoški smjer. Prije no što je počela raditi kao učiteljica sama je vlakom proputovala Europu i zaustavila se u Pragu, gdje je na Pedagoškom institutu provela neko vrijeme upoznavajući se s njihovim radom.

U Anininoj biografiji dalje čitamo da se zaljubila u vlastelina Janka Tompu vrlo rano i udala u 21. godini.¹² U braku je rodila troje djece, Janka, Vandu i Nevenku. U prvim godinama braka živjeli su na muževom veleposjedu Prešnik (Mayerberg) kod Šmartnog u blizini Celja.

Zbog velikih su dugova veleposjed kod Celja prodali i Janko je uzeo u zakup 700 jutara zemlje u Sonti kod Apatina. Elementarne nepogode i poplave obitelji su financijski potpuno uništile i tako je Anina od 1928. do 1935. sama izdržavala cijelu obitelj radeći kao učiteljica i kasnije nastavnica.

¹⁰ Vjerojatno su ga osnovali učenici. Anina ne navodi je li to bilo u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije ili Kraljevine Jugoslavije, vjerojatnije u vrijeme potonje.

¹¹ HR-HDA 1801 Razne osobe. Tompa, Anina. Perović, P. L. Sjećanja na ilegalni rad, 1983. Anina ne navodi koju su Preradovićevu obljetnicu obilježili, ali je to sigurno bila godišnjica rođenja.

¹² HR-HDA 1801 Razne osobe. Tompa, Anina. Životopis. Aninin suprug bio je Janko Tompa (1902. – 1983.), veleposjednik iz Repišća u blizini Jastrebarskog i potomak starog hrvatskog feudalnog plemstva. U Drugom svjetskom ratu priključio se partizanima. Iako je dobio i čin poslije rata, bio je protivnik novog režima.

Nakon uvođenja šestosiječanjske diktature Anina Tompa bila je otpuštena s posla zbog svojih kritičkih političkih stavova koje je javno izražavala. To su bile godine kada se sa svojim mužem u potpunosti slagala i na političkom planu jer je Janko Tompa otvoreno nastupao protiv vladajućih radikala. Posao je dobila tek nakon sedam mjeseci jer je dobro poznavala tadašnjeg ministra i osnivača Demokratske stranke Ljubomira Davidovića, koji je uređio da se Anina vrati na posao. Godine 1932. upisala je Višu pedagošku školu u Zagrebu, gdje je posredstvom Davidovića dobila i posao na Građanskoj školi Jordanovac u Zagrebu. Dvije godine kasnije je diplomirala.

„Poslije ubojstva kralja Aleksandra 1934. g. jedna je grupa naših đaka tom prilikom demonstrirala protiv monarhije i režima. Naravno to nije moglo ostati nezapaženo i nakon nekoliko dana održana je sjednica nastavničkog zbora na koji su došla i dva inspektora prosvjetnog odjeljenja Banovine Hrvatske.¹³ Na toj sjednici svaki nastavnik je morao iznijeti svoje mišljenje o postupku djece i dati prijedlog što treba da se poduzme. Vrlo sam pažljivo slušala izlaganja svojih kolega želeći da ih što bolje upoznam. Prvo su se javili za riječ režimlje, klerikalci, a zatim moji kolege istomišljenici. Svi su predlagali vrlo stroge kazne – sve do isključenja iz škole. Došao je na mene red da kažem svoje mišljenje. Bila sam vrlo mirna i staložena i odmah sam izjavila, da mislim, da nisu toliko kriva djeca, već da iza njihovih postupaka stoje stariji, koji su zlonamjerno djelovali na njih, da su djeca prepuštena ulici i da nisu bila svjesna svojih postupaka. I danas, poslije moje izjave, vidim strah u očima mojih istomišljenika. Predložila sam ukor pred isključenjem, te da razredni starešina, a i ostali nastavnici posvete posebnu pažnju i rad sa tim učenicima. Poslije mene je uzeo riječ poznati ministar Prosvjetnog odjeljenja prof. Degoricia, koji se poslije dužeg izlaganja suglasio sa mojim prijedlogom. Roditelji, u strahu da će stradati i očevi, bili su mi zahvalni. Skoro svi ti đaci kasnije su bili među prvima u ustaškoj omladini, a prof. Degoricia je dolazio još nekoliko puta u našu školu u inspekcije. Cijenio je moj rad, a kada je postao načelnik prosvjete u NDH, bilo mi je jasno, da je u vrijeme istrage nad đacima bio protiv tadašnjeg režima.“¹⁴

Od 1935. godine bila je svakog ljeta nadzorna nastavnica u ljetovalištu Martinšćica kraj Sušaka, u kojem su također boravili mladi, među kojima se sjeća Slavka Komara,¹⁵ Marjana Grozaja,¹⁶ Marijana Kockovića¹⁷ i drugih. Marjan Grozaj bio je bez roditelja i Anina ga je odmah primila kao svojeg i školovala.

¹³ Banovina Hrvatska nastala je 1939., što znači da je Anina 1983. sve te datume pomiješala.

¹⁴ HR-HDA 1801 Razne osobe. Tompa, Anina. Perović, P. L. Sjećanja na ilegalni rad, 1983.

¹⁵ Dr. Slavko Komar (1918. – 2012.) bio je sudionik Drugog svjetskog rata, političar i visoki dužnosnik u socijalističkoj Jugoslaviji.

¹⁶ Marjan Grozaj, poginuo je u partizanima.

¹⁷ Marijan Kocković (1923. – 1991.), hrvatski akademski kipar. S njim je Anina kasnije sudjelovala u ilegalnom komunističkom radu u Zagrebu.

Ilegalno komunističko djelovanje u Zagrebu¹⁸

U Anininom životopisu čitamo, da se u Zagrebu kretala u krugu „naprednih“ profesora Iva Frola,¹⁹ Zdenka Štambuka,²⁰ Bogdana Ogrizovića²¹ i drugih.²² U svojem stanu u ulici Pokornoga 5 skrivala je istomišljenike prije nego su otišli u partizane. U podrumu je skrivala i robu koja se slala partizanima. Nju su skupljali „skojevci“, među njima i njezin sin Janko i kćer Vanda, koji su radili kao dobrovoljci i u Crvenom križu Hrvatske.²³ Aninin kontakt s profesorskom komunističkom partijskom organizacijom postao je redovit te je od početka 1941. dobivala konkretne zadaće od Ogrizovića.

U velikoj izdaji grupe intelektualaca članova Komunističke partije u kolovozu 1943. bila je izdana i Anina, koja se tada nalazila u bolnici. Da bi izbjegla uhićenje, mlađa 14-godišnja kći Nevenka izvukla ju je iz bolnice te su Aninu prebacili partizanskim kanalima do Ivanje Reke. Lepa Perović otpremila je Aninu 3. kolovoza 1943. prema teritoriju pod vlašću partizana skupa sa starijom 16-godišnjom kćerkom Vandom i dr. Ivanom Supekom.²⁴

O svojem ilegalnom radu u Zagrebu i suradnji s Komunističkom partijom Hrvatske Anina je i sama napisala prilog te tako osvjetlila i taj dio svojeg života.²⁵

Prva partizanska gimnazija u Rujevcu

Kada se Anina Tompa pridružila partizanima u kolovozu 1943., najprije je bila raspoređena u Glavni štab NOV i Partizanskih odreda (PO) Hrvatske, gdje je vodila šifrantsko odjeljenje. Tamo je ostala pola godine i nije odmah počela s prosvjetnim radom, jer je gimnazija u Rujevcu počela s radom u studenom 1943. godine.

¹⁸ U intervjuu Lepe Perović kao i u historiografiji socijalističke Jugoslavije, rabio se termin „ilegalni rad“, kojim se označavalo nelegalno ili nezakonito djelovanje komunista u vrijeme Kraljevine Jugoslavije i Nezavisne Države Hrvatske. S obzirom na to da je komunistička partija bila zabranjena, ilegalni rad je uistinu bio nezakonit. Međutim taj je termin u istraživanjima zadržao staru oznaku, pa smo ga specifikirali na način da smo ga preinačili u „ilegalno komunističko djelovanje“ ili „ilegalni komunistički rad“.

¹⁹ Ivo Frol (1908. – 1995.), hrvatski književnik, političar, književni kritičar, esejist i kulturni djelatnik.

²⁰ Zdenko Štambuk (1912. – 1976.), političar, književnik i publicist.

²¹ Bogdan Ogrizović (1911. – 1943.), sin hrvatskog književnika i političara Milana Ogrizovića, profesor matematike i fizike. Bio je obješen od ustaških vlasti 1943. godine. Takozvanim „prosinječkim žrtvama“ 1960. bio je postavljen spomenik na mjestu gdje su bili obješeni u Dubravi, i do 1990. bio je to Trg prosinječkih žrtava, a danas je Avenija Dubrava. Spomenik još stoji, a izradio ga je Dušan Džamonja.

²² Anina koristi komunističku terminologiju gdje „napredni“ znači da su bili ili komunisti ili njihovi simpatizeri.

²³ Pripadnici organizacije Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ).

²⁴ HR-HDA 1801 Razne osobe. Tompa, Anina. Perović, P. L. Sjećanja na ilegalni rad, 1983.

²⁵ Tompa, A. Sve teži i odgovorniji zadaci. U: *Zbornik sjećanja Zagreb 1941-1945*. L. Ahmetović et al. (ur.). Knj. 3. Zagreb : Gradska konferencija SSRNH Zagreb : Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske – Školska knjiga, 1983, str. 72–77.

A prije no što počnemo pisati o radu u gimnaziji u Rujevcu onako kako je to opisala u svojem dnevniku tadašnja ravnateljica Anina Tompa, i kako je to komentirao Milan Čučković, moramo upozoriti na zanimljivu činjenicu da dnevnik Anine Tompa nismo našli u obiteljskoj dokumentaciji. Mi za to nemamo zapisanog svjedočenja ali je gotovo sigurno da je svoj dnevnik rada u Prvoj partizanskoj gimnaziji Anina predala Čučkoviću 90-ih godina 20. stoljeća, kada je prikupljao građu za svoju knjigu. On, naime, više puta spominje da je dnevnik Anine Tompa u njegovu vlasništvu, ali nije naveo kako je do njega došao. Čučković je za svoj rad koristio mnogo neobjavljenih dokumenta za koje navodi da su u njegovoj arhivi. Među njima nije samo Aninin dnevnik, nego i sve ostalo važno gradivo, koje je Anina očito izručila autoru. Tu su još i njezini dnevnički zapisi iz dječjeg izbjegličkog kampa u Santa Cesarei (*Zbjeg u Italiji*, zapisi od 21. rujna do 24. studenog 1944.), izvještaji Oblasnomu narodnooslobodilačkomu odboru (ONOO) i Zemaljskomu antifašističkomu vijeću narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH)²⁶, Dnevnik 7. ofenzive (zapisi od 23. svibnja do 4. lipnja 1944.), Dnevnik dječje kolonije u Šileru u Splitu od 28. siječnja do 6. veljače 1945. i dr.²⁷

Kako je svaka interpretacija dokumenta ipak prepuštena subjektivnoj procjeni, mi nemamo drugog izbora nego osloniti se na one podatke iz dnevnika Anine Tompa koji su se činili bitnim Čučkoviću i kako ih je on predočio u svom radu. Ipak, on je za naše istraživanje nezamjenjiv, jer je bio sudionik svih događaja koji su bili bitni i za Aninu: njezin rad u Prvoj partizanskoj gimnaziji koju je pohađao, prijelaz u Italiju u dječji izbjeglički kamp u Santa Cesarei i povratak u Split.

Kada je ljeti 1943. bilo oslobođeno Topusko i nešto kasnije Glina, područje Banije ostalo je do kraja rata geografsko-ekonomska, politička i upravna cjelina.²⁸ Tako su na tom području bile osnovane mnoge partizanske škole, od osnovnih do gimnazija, kao i đачki i dječji domovi, ali su pokrenuti i neki oblici obrazovnog rada s odraslima.²⁹

Gimnazija u Rujevcu počela je s radom u studenom 1943. Tu su školu pohađala djeca boraca i omladinci koji su u partizanskim jedinicama bili kuriri ili su obavljali neke druge zadatke.³⁰ S obzirom na to da su neki đaci imali završenu osnovnu školu a drugi nisu, prema predznanju te djece organizirana su dva odjeljenja sa 77 učenika, koja su radila po planu i programu Prosvjetnog odjela ZAVNOH-a. Taj školski program obuhvaćao je devet predmeta: matematika, povi-

²⁶ ZAVNOH, najviše tijelo partizanske vlasti u Hrvatskoj u Drugom svjetskom ratu.

²⁷ Čučković, M. *Gimnazija ratu usprkos: memoarsko-dokumentarno i kritičko kazivanje o Prvoj partizanskoj gimnaziji*. Zagreb, 1999, str. 382. Ukratko rečeno, od obilja dokumenata koje je posjedovala Anina Tompa, nama su u njezinoj ostavštini ostale samo mrvice. Gdje je sada to gradivo, odnosno dnevnički, ne znamo, a svakako bi te vrijedne dokumente trebalo potražiti.

²⁸ Žalac, T. *Škola u ratu i revoluciji*. Zagreb: Školska knjiga, 1988, str. 253.

²⁹ *Isto.*

³⁰ *Isto.*

jest, prirodopis, ruski jezik, zemljopis, hrvatski ili srpski jezik, pjevanje, higijenu i gimnastiku.³¹ Uvjeti za rad nisu bili dobri i škola je oskudijevala s udžbenicima i ostalim priručnicima. Uz gimnaziju radio je i đački dom, kojeg je navodno vodila Anina Tompa.³² Vjerojatno su u tom domu živjeli đaci koji su pohađali gimnaziju. Imali su svoju vlastitu ekonomiju, koju su vodili učenici gimnazije. Čini se da je pored njih bilo tu i male djece bez roditelja, djece iz bolnice, mnogih bez osobnih podataka, a najmlađih i bez imena.³³

Uz to moramo napomenuti da gimnazija u Rujevcu nije stalno radila na istom mjestu. Prvi puta su se nastavnici i učenici povukli zbog učestalih borbi u njihovoj blizini već u studenom 1943. godine. U svibnju 1944. povukli su se još jednom do Rakovice, gdje su se sreli s Vladimirom Nazorom. Samo nekoliko sljedećih dana, točnije dva tjedna, gimnazija je radila u Klasniću.

Čučković bilježi da je Anina Tompa nastupila kao ravnateljica Prve partizanske gimnazije u Rujevcu 8. ožujka 1944. godine. Došla je zato što joj je Ivan Gošnjak³⁴ rekao da će ZAVNOH morati raspustiti gimnaziju zbog slabog vođenja te je uputio da ona popravi situaciju. Mi ćemo ukratko opisati autorove duge izvještaje o radu Anine Tompa u Rujevcu i Italiji, jer joj je u njegovoj knjizi posvećen priličan broj stranica, koji svakako premašuje obim ovog članka. Njegovi komentari opisuju je kao jaku i odlučnu osobu koja je tvrdom rukom vodila gimnaziju te je zato bila u sukobu s profesorima. Čučković je zabilježio da joj kućepazitelj nije ništa zamjerao: bila je stroga, objektivna i odmjerena.³⁵

Prvi konkretan potez kojeg je povukla, bilo je uvođenje tri nova nastavna predmeta, pjevanja, crtanja i gimnastike te održavanje *političnih sastanka* dva puta tjedno.³⁶ Politični sastanci bili su sastanci koje je organizirala i nadzirala Komunistička partija, a na njima su se dogovarali i usklađivali o daljnjem radu. Samo nešto više od mjesec dana po stupanju na položaj, na jednom od sastanka nastavnog osoblja bila je točka takozvane *kritike i samokritike*. *Kritika* je bila detaljna analiza rada drugih sa stajališta pozitivnih i negativnih elemenata u radu. Kod *samokritike* postupak je bio jednak s tom razlikom da se tu analiziralo i procjenjivalo vlastito djelovanje. Posebice za „kritiku“ bismo mogli reći da je to bio eufemizam za obračune u vlastitim redovima. U tom primjeru ni gimnazija u Rujevcu nije odstupala od te ustaljene prakse traženja unutrašnjeg neprijatelja. Tako su nastavnici prvi puta kritizirali Aninu 22. travnja 1944. i govorili da provjerava njihov rad

³¹ Žalac. *Nav. dj.*, 1988, str. 253.

³² *Isto*. Tu se Anina Tompa uopće ne spominje kao ravnateljica gimnazije.

³³ *Isto*, str. 264. To su bila djeca iz dječjeg doma u Frkašiću, koje su premjestili u dom u Rujevac zbog stradanja.

³⁴ Ivan Gošnjak (1909. – 1980.), partizanski komandant i general JNA, u to vrijeme i zamjenik komandanta Glavnog štaba Hrvatske.

³⁵ Čučković, M. *Gimnazija ratu usprkos : memoarsko-dokumentarno i kritičko kazivanje o Prvoj partizanskoj gimnaziji*. Zagreb, 1999, str. 115.

³⁶ *Isto.*, str. 114.

i da nema u njih povjerenja. Anina je u dnevničkim zapisima to objasnila – kako je više puta tražila od njih da obave zadane zadatke, koje oni nisu učinili te je zato smatrala da je kontrola potrebna. Uostalom, kako komentira Čučković, ne treba zaboraviti da je Anina bila poslana u Rujevac da “sredi stanje”, što znači da ti isti nastavnici i prije nisu zadovoljavajuće radili, pa je ZAVNOH namjeravao školu zatvoriti. Čučković joj priznaje da se kod pomoćnog osoblja stanje mnogo poboljšalo i da su počeli bolje raditi svoj posao. Naime, sve je počelo kada je u školu došla inspektorica ZAVNOH-a Darinka Slana te utvrdila da škola ne radi dobro, da je pomoćno osoblje nefunkcionalno te da sav taj kaos dopušta ravnatelj, profesor Kugler. Kada je inspektorica svoje nalaze priopćila ZAVNOH-u, bilo je odlučeno da se tamo pošalje Anina da “sredi stvari”.

Kolektiv je s više ili manje trenja među upraviteljicom i osobljem radio i dalje te, kako komentira Čučković, „stanje odnosa je osciliralo između modela složna obitelj i *modus vivendi*“,³⁷ sve do 22. svibnja 1944., kada je Rujevac bio napadnut.³⁸ Gimnazija je bila spaljena, a Prva partizanska gimnazija Rujevac tada je već djelovala u Klasniću. Ubrzo je bilo odlučeno da se učenici, profesori i pomoćno osoblje evakuira. To je bilo u noći s 4. na 5. lipnja 1944. godine. Iz Aninih dnevničkih zapisa saznajemo da je bilo odlučeno da se Prva partizanska gimnazija evakuira u Afriku. Međutim, to se nije dogodilo. Bili su evakuirani u izbjegličku koloniju Santa Cesarea u Južnoj Italiji, gdje je gimnazija nastavila s redovnom obukom.

Fotografija 2. 35. obljetnica Prve partizanske gimnazije Rujevac. Iz obiteljskog albuma. Anina Tompa je u sredini.

³⁷ Isto., str. 134.

³⁸ Žalac. *Škola u ratu*, 1988, str. 253. Na str. 303 piše da je to bilo 3. srpnja 1944.

Evakuacija Prve partizanske gimnazije u južnu Italiju i dječji izbjeglički kamp u Santa Cesarei

Što se dogodilo da nisu bili prebačeni u Afriku nego u Južnu Italiju? Ipak znamo da su izbjeglički kampovi u Africi bili najbrojniji. Milan Čučković piše da je to saznao iz razgovora s Aninom Tompa.³⁹ Za vrijeme 7. ofenzive Anina je u Rakovici predlagala Ivanu Krajačiću⁴⁰ i Andriji Hebrangu⁴¹ da se Prva partizanska gimnazija prebaci u južnu Italiju, koju kontroliraju saveznici. Kada je radila u šifrantskom odjeljenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, vidjela je da izbjeglice iz Dalmacije sretno stižu do Južne Italije, pa joj se to činilo kao najbolja opcija.

Tako je i bilo, a iz daljnijeg teksta saznajemo da su učenike, profesore i pomoćno osoblje evakuirali u noći s 3. na 4. srpanj 1944. s dva kamiona do zračne luke Čemerica u blizini Topuskog, a od tamo zrakoplovom do Barija.⁴² Nije sve išlo bez zapleta. Čitajući dalje saznajemo da je sve išlo veoma brzo, naprečac, bez ukaza od nadređenih, samo odlukom ravnateljice Anine Tompa.⁴³ U Bariju je imalo sjedište Savezničko zapovjedništvo za srednji istok. Tamo je kod Saveznika Narodnooslobodilački pokret predstavljala Vojna misija NOVJ. Bari je bio polazna točka za sve jugoslavenske postaje u Italiji i od tamo su izbjeglice raspoređivane po prihvatnim centrima, odnosno logorima.

Za jugoslavensko civilno stanovništvo ti logori bili su kod Tarantskog zaljeva. To su bili Santa Maria di Bagno⁴⁴, Santa Maria di Leuca i Santa Cesarea. Njima su pripadale i dvije bolnice u mjestu Maglie i Poggiardo, središtu pete talijanske čizme.

Partizansku gimnaziju i prateće osoblje prvo su smjestili u prihvatni logor u Carbonari u predgrađu Barija. To je bio prijemni centar kroz koji su morali proći svi i gdje se provodila dezinfekcija, šišanje i cijepjenje protiv tifusa, boginja itd. Anina Tompa opisuje prilike u Carbonari u svojim dnevničkim zapisima, koje je preuzeo Čučković:

„Bari. Prvi kontakt s predstavnicima savezničkih organa, koji su nas prihvatili, bio je vrlo neugodan. Imali smo dojam da se u redovima domaćina nalaze četnici. Stav saveznika prema nama je bio vrlo odbojan i već tih prvih dana stekli smo teška iskustva. Smješteni smo u drvene barake sa pokvarenim uređajima i krevetima sumnjive čistoće u tzv. prihvatilište zbjegova; bila je to karantena.“⁴⁵

³⁹ Čučković, M. *Gimnazija ratu usprkos: memoarsko-dokumentarno i kritičko kazivanje o Prvoj partizanskoj gimnaziji*. Zagreb, 199, str. 180. Iz knjige vidimo da je Čučković imao više razgovora s Aninom Tompa, ali ne bilježi datume.

⁴⁰ Ivan Krajačić – Stevo (1906. – 1986.), hrvatski partizanski general, tada načelnik Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske (CK KPH).

⁴¹ Andrija Hebrang (1899. – 1949.), hrvatski političar, tada politički tajnik CK KPH.

⁴² Čučković, M. *Nav. dj.*, str. 180, 181.

⁴³ *Isto.*, str. 180, 181.

⁴⁴ Starije ime je Santa Maria di Bagno, danas je to Santa Maria al Bagno.

⁴⁵ Čučković, M. *Nav. dj.*, str. 190.

Iz Carbonare je poslije osam dana karantene 76 učenika Prve partizanske gimnazije bilo poslano u Santa Cesareu, gdje je bilo već 900 djece. Santa Cesarea od Carbonare je udaljena 250 kilometara. Upravu škole tu je preuzeo profesor Čekić jer je Anina Tompa već u Carbonari prihvatila dužnost članice Centralnog odbora zbjega (COZ) za Italiju. COZ je za svoj rad odgovarao zapovjedništvu Vojne misije NOVJ-a u Bariju i ONOO za Dalmaciju. Tako je Anina bila odgovorna za cjelokupni život i rad kampa u Santa Cesarei gdje je bilo 900 djece i 130 odraslih.⁴⁶ Njezin najveći strah, koji je bio itekako realan, bio je da ih saveznici ne prebace u Afriku. Znalo se da su tamo bili neugodni klimatski uvjeti, zbog čega je umiralo mnogo djece, za mjesec dana već 80.⁴⁷ Saveznici nisu popuštali u svojim namjerama te su u listopadu 1944. ponovo zahtijevali evakuaciju logora u El Shatt. Iako je upraviteljica dječjeg logora Anina Tompa preko Centralnog odbora⁴⁸ uspjela evakuaciju zaustaviti tako da su sva djeca proglašena bolesnom, ta opasnost prijetila ime je sve do povratka u domovinu.⁴⁹

O toj situaciji piše i Ivan Kreft te kaže da su saveznički upravitelji zahtijevali da se isprazni logor Santa Maria di Leuca što bi uzrokovalo prenapučenost logora u Santa Maria di Bagno. To je bio manevar kojim su saveznici željeli uvjeriti izbjeglice da je deportacija u El Shatt neizbježna. Samo je razgovor sa savezničkom komandom u Rimu uspio riješiti da se to i ne dogodi.⁵⁰

Kako ćemo vidjeti iz pisama, odgovorna je osoba za pregovore s predstavnicima COZ-a i ostalima bio Esme Arthur Lewis Oldfield, pukovnik britanske vojske i saveznički komandant svih izbjegličkih logora u južnoj Italiji.⁵¹ Odnosi s njim varirali su od zadovoljavajućih do izrazito nepovoljnih.

Kakvo je raspoloženje bilo u izbjegličkim logorima svjedoči u pismu od 11. listopada 1944. i upravitelj logora u Santa Maria di Bagno Ivan Kreft.⁵² Zanimljivo je da Kreft u svojim sjećanjima ne piše mnogo o tom periodu i od njega nismo mogli dobiti mnogo podataka, iako i on piše o inzistiranju saveznika, da se svi prebace u Afriku.⁵³ Pismo je pisano pisaćim strojem i prenosimo ga u izvorniku, kao i ostala pisma.

---

⁴⁶ *Isto.*

⁴⁷ Čučković, M. *Nav. dj.*, str. 184.

⁴⁸ Logorska uprava bila je odgovorna COZ-u, koji je predstavljao zbjegove u pregovorima sa Saveznicima.

⁴⁹ Čučković, M. *Nav. dj.*, str. 185.

⁵⁰ Kreft, I. *Spomini ob 35-letnici Ljudske pravice in 50-letnice Zveze komunistov*. Maribor : Obzorja, 1969, str. 248.

⁵¹ Lt. Col. Esme Arthur Lewis Oldfield, potpukovnik (lieutenant colonel) britanske vojske. Saveznički komandant svih izbjegličkih logora u južnoj Italiji, pripadnik Royal Artillery. Iako je svaki logor imao vlastitu samoupravu, glavna osoba bio je saveznički zapovjednik, u tom slučaju puk. Oldfield.

⁵² Pismo iz ostavštine Anine Tompa sada je u fondu HR HDA 1801 Razne osobe. (Kreft, I. *Teh 50 let: spomini*. Ljubljana: Borec, 1975).

⁵³ Kreft, I. *Teh 50 let : spomini*. Ljubljana : Borec, 1975.

Fotografija 3. Djeca izbjeglice za vrijeme Drugog svjetskog rata na nejasnoj lokaciji: Santa Cesarea ili Split, podatak nije zabilježen na poleđini fotografije. Iz obiteljskog albuma Anine Tompa.

Prijepis prvog pisma Ivana Krefta iz ostavštine A. Tompa:

„Dragi drugovi,

Narod sve glasnije traži da ga se uputi u Domovinu. Sva objašnjavaња su uzaludna. Oni koji su podnijeli molbe, dolaze svakodnevno pitati, dali su već stigla rješenja. Ako naše vlasti ne mogu pristati na povratak otočana, onda neka barem upute kojeg vidjenog predstavnika koji bi na logorskim zborovima iznio narodu razloge radi kojih treba da se još strpi u Italiji. Prilažem u originalu pisma koje smo dobili od Glavnog Stana iz Lecce⁵⁴, kao i svoj odgovor koji sam uputio gosp. Col. Oldfieldu. Molim da mi pisma vratite prvom vezom.

Iz tih pisama je jasno, da stojimo pred gubitkom oko 1000 kreveta za naš zbijeg u svim logorima, a osim toga smo već izgubili i najveću i najbolju kuću u St. Croce,⁵⁵ da nismo dobili bilo kakvu zamjenu. Situacija je teža nego je bila ikada do danas. Izgleda da ovdje naš narod nije više poželjan i predviđjam da bi se mogle desiti još teže stvari. Oldfieldov razgovor sa drugom Marušićem daje mi naslutiti da će biti kompetencija Mjesnih odbora smanjena na minimum i da će komandanti sami odlučivati o svemu. Obistiniti će se vjerojatno i pretnja koju je pre tri mjeseca izneo pismeno Findly, za sada vjerojatno na taj način, da se drugu Bubiću i drugarici Anini neće izdati permanentna propusnica, koju je za Bubića tražio već nekoliko puta drug Zupa, kao takodjer i ja.

Prilažem osim toga pismo drugarice Anine koje sam upravo primio iz kojeg je jasno da je teško stanje u Cesareji.⁵⁶ Sa drugarskim pozdravom. S.F. – S.N. Za Centralni odbor zbjega Ivan Kreft.“

⁵⁴ Provincija Lecce u Apuliji.

⁵⁵ Logor u Santa Maria al Bagno sastojao se od tri jedinice: prvog istoimenog, drugog Santa Croce i trećeg Santa Caterina.

⁵⁶ Santa Cesarea.

Samo nekoliko dana kasnije, 18. listopada 1944., napisano je povjerljivo pismo pod brojem 1724/44, koje nepoznata osoba upućuje Anini iz Centralnog odbora zbjega u Bariju u Santa Cesarei i Ivanu Kreftu u Santa Maria di Bagno.

„Smatramo potrebnim da vas izvijestimo o toku i rezultatu razgovora koji je juče sa puk. Oldfieldom vodila drugarica Ribnikar, sekretar Glavnog odbora Crvenog Krsta Jugoslavije, po aktualnim potrebama naroda u zbjegu.

Drugarica Ribnikar izvješćuje da je prema od nas primljenim podacima iznijela col. Oldfieldu sve što bi trebalo učiniti da narod u zbjegu bude pred zimu potpuno zbrinut. Col. Oldfield je pažljivo saslušao sva njena izlaganja i onda izjavio:

da je za narod u zbjegu tražio 8000 (osam hiljada) šinjela i da je dobio odobrenje za njihovo izdavanje; da je 2000 (dvije hiljade) šinjela već dobio i da ih šalje za raspodjelu narodu. Komu se šinjeli šalju ili su već poslani nije kazano,

da je odredio jednog oficira koji će voditi brigu za nabavu drva,

da je čavle za drvodjelske radione već poslao,

da je ltu.⁵⁷ De Lucca povjeren zadatak da nabavi slamu i vreće i da će to biti izvršeno,

da on (col. Oldfield) garantuje da će kroz 1 mjesec dana svi ljudi u logorima zbjega imati svoje drvene krevete.

Drugarica Ribnikar dodirнула je iza gornjeg i pitanje oduzimanja italijanskih kreveta. Col. Oldfield da se je kod razgovora o tom predmetu nervirao i kazao da je drug Kreft po tom pitanju pretjerao. Kreft da bio njegov veliki prijatelj ali sada je njega vrlo ljut. Drugarica Ribnikar je na to kazala da je baš drug Kreft nju izvijestio da su zastupatelji Oldfielda na koncertu Crv. Krsta dobili loša mjesta i da ju je za to „grdio“, na što je Oldfield kazao: „Kreft ipak ostaje moj prijatelj“. U nastavku razgovora o krevetima Oldfield je izjavio da se oni ipak neće oduzimati. Dalje je kazao: „Po naredbi naših viših vlasti moramo respektovati italijansku privatnu svojinu i ja tu naredbu moram da poštujem a ako mi je to lično neprijatno. Shvaćam veoma dobro da bi vi Jugoslaveni poradi svih onih zločina koje su Talijani u vašoj zemlji napravili imali pravo da im sve oduzmete, ali vaši ljudi ne će da razume da je zvanična engleska politika danas takova da se sa Talijanima ima postupati na gorespomenuti način“.

Po pitanju pomanjkanja zgrada u Cesarei drugarica Ribnikar izgleda nije tražila da nam se dodijele nove zgrade već je postavila pitanje premještaja dijela zbjega iz Cesaree i Bagna u Aversa. Oldfield je na to odgovorio da ako mi to želimo, da se to može izvršiti. Takav predlog mi za sada ne možemo postavljati, jer će o tom biti raspravljano na jednoj konferenciji skorih dana, o čemu niže.

Kod razgovora o stanju u Cesarei Oldfield je kazao da se je ove nedjelje počela dijeliti odeća i da će sva djeca u tom logoru biti odjevena. Ovdje je col. Oldfield za drugaricu Aninu Tompa kazao da je vrlo cijeni i poštuje i da je ona velika njegova prijateljica.

⁵⁷ Lieutenantu, tj. poručniku.

Drugarica Ribnikar primila je od Nac. Komiteta nacrt memoranduma koji bi Crveni Krst Jugoslavije trebao da po stanju u zbjegu upravi Medjunarodniom Crvenom Krstu u Rimu. U tom memorandumu se veli:

da se mi zahvaljujemo saveznicima za brigo oko zbjega

iznosi se stanje u Cesarei i navodi da je ono vjerojatno zbog omaška teško i kritično.

Drugarica Ribnikar je pokazala taj nacrt memoranduma Oldfieldu rekavši da ona misli da ga ne bi trebalo slati Medjunarodnom C.K, ako bi se stanje u logorima moglo poboljšati i bez intervencije tog visokog foruma. Olfield je odgovorio: „Naravno da se može. Hvala vam“. Memorandum neće biti prosljedjen.

Drugarica Ribnikar na koncu izvješćuje da vjeruje da će se stanje u logorima ipak popraviti. Kako ona skoro putuje u domovinu to vjerojatno ne će po pozivu Olfielda sa njim obići logore.

Iza sastanka sa Ribnikarovom col. Oldfield se je sastao sa generalom Velebitom i generalom Poljancem. O toku i rezultatu tog sastanka nam za sada ništa nije poznato.

Komandant Štaba Baze general-major Poljanac izrazio je želju da se sastane sa članovima COZ-a. Predložiti ćemo da se taj sastanak održi po povratku druga Bojanića sa Visa. To bi moglo biti početkom iduće nedjelje, pak budite spremni za dolazak u Bari. Tačan datum sastanka naknadno ćemo javiti. Smrt fašizmu – sloboda narodu ! Za COZ: .....⁵⁸

Fotografija 4. Profesori i učenici prilikom dolaska u Bari 1944. godine. Anina je u sredini. Podatak je zabilježen na poledini fotografije. Iz obiteljskog albuma Anine Tompa.

⁵⁸ Vlastoručni potpis je nečitak. To je mogao niti bilo tko od članova delegacije u bazi NOVJ u Bariju, primjerice Rado Pehaček ili Miloš Žanko – Marinko ili bilo tko od drugih osoba iz COZ-a. I Žanko također izvještava iz Barija o situaciji u logorima u Italiji Oblasnomu komitetu KPH za Dalmaciju u zborniku *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945*. Knj. 10. Split : Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1986.

Iz sljedećeg pisma iz ostavštine Anine Tompa saznajemo da je Ivan Kreft upravitelj logora Santa Maria di Bagno pisao 22. listopada „ostalim drugarskim odborima zbjega“ u Santa Maria di Leuca, Santa Cesarei komesaru bolnice i četi u Maglie te potvrđuje kako su odnosi sa saveznicima bili loši.

Rubriku „rasna pripadnost“ ne treba ispunjavati jer se naši državljani ne dijele ni razlikuju po rasama.

U rubrici „kamo želi se vratiti“ treba za svakog ispuniti da želi povratak u Jugoslaviju. Zbjeg smatramo sastavnim dijelom narodne cjeline koji će biti povraćen u domovinu kako je bio ovamo upućen.

I sljedeće pismo iz ostavštine Anine Tompa, datirano 3. studenog 1944., svjedoči o odnosima saveznika s upraviteljem Ivanom Kreftom. To je službeno pismo poslano iz COZ Santa Maria di Bagno od osobe čiji je vlastoručni potpis nečitak, vjerojatno od nekog iz Glavnog štaba NOVJ u Bariju.

„Jučer, 2. XI. 1944, razgovarao sam u Lecce sa puk. Oldfieldom. Kazao sam mu da ću ja biti jedan od dva člana C.O.Z.-a koji će boraviti stalno u Lecce, a drugoga da ćemo odrediti kad se predsjednik COZ.-a vrati iz Jugoslavije. To je on prihvatio i zatim rekao: „Kreft odlazi iz Bagno.“ Ja sam odgovorio da Kreft ostaje u Bagno, jer da je to general Poljanac utvrdio sa puk. Findley-em i Oldfieldom. Na to mi je rekao: „Mi smo se dogovorili da u Bagno bude jedan član C.O.Z.-a, a nismo kazali da će taj biti Kreft. Ja sam na njega vrlo ljut i neću više da ga vidim. Ako mi još bude pravio smetnje udaljit ću ga iz svih svojih logora.“

Još je dodao da bi, po njegovom mišljenju, drugarica Tompa dobro odgovarala u Bagno i da činovnica iz C.O.Z.-a u Bagno treba da predje u Lecce, jer da u Bagno nije potrebna (!). Na tomu, međjutim nije insistirao.

Na konferenciji C. O. Z.-a u Bari 25. X. t. g. bilo je rečeno da se je drug general Poljanac sporazumio sa saveznicima da Kreft ostaje u Bagno – a Oldfield sada tvrdi da nije rečeno za Krefta, već za jednog člana C.O.Z.-a. Uostalom ako je i bilo rečeno za jednog člana C.O.Z.-a – mi smo svakako ti koji ga odredjuju, a ne saveznicima.

I, pošto je vrlo teško održavati prijateljske i korektne odnose sa ljudima koji traže svaku sitnicu da bi nam pravili poteškoće i čak se miješaju u raspored pojedinih članova C.O.Z.-a (!), molim da drug Bojanić ili Ivčić podju odmah do komandanta i tu stvar još jednom definitivno preciziraju:

1. Da li se general sporazumio sa saveznicima da Kreft ostane u Bagno- kako sam to iznio Oldfieldu?
2. Kakav stav da zauzmemo ako se saveznicima sad odmah počnu uplitati u tako krupne stvari kao što je raspored pojedinih članova C.O.Z.-a?

Mislim da bi valjalo podsjetiti generala da mi vrlo dobro pamtimo uputa koja nam je dao drug Čajo – u komandantovom prisustvu- a to je: uopće ne dozvoliti da se itko miješa u pitanja organa narodne vlasti (kakav je C.O.Z.).

Ali kako je onda moguće da izvršavamo direktive komandanta koje smo sada dobili – održavanje prijateljskih odnosa sa saveznicima – kad se oni miješaju u naša osnovna, principijelna pitanja o kojim se ne može ni raspravljati a kamo li popustiti?

Sporazumio sam se sa Oldfieldom i Blackom da će nam naći odgovarajući namješteni stan i javiti u Bagno čim bude u redu.“

Nakon što je Dalmacija došla pod upravu partizana i logori u Italiji počeli su se zatvarati, izbjeglice su se vratile u Split. Anina piše u svojem životopisu da su prvu veću pomoć Crvenog križa SAD-a dobili 1945. i tada joj uspijeva kamionima prebaciti robu i u izbjegličke kampove u Lici i Bosni.

Dječja kolonija u Splitu

Čučković opisuje povratak u domovinu u kako se izbjeglice iz južne Italije nastanjuju u Splitu. Najprije im je bila dodijeljena zgrada gimnazije, a 28. siječnja 1944. preselili su se u dvorac Šiler, koji je bio bez vode i struje, pa su djeca patila od stude. Iako i sam sudionik događaja kao učenik Prve partizanske gimnazije, on ponovo koristi dnevničke zapise Anine Tompa i bilježi jednu zanimljivost. Na dan selidbe posjetio ih je predsjednik ONOO Vice Buljan, koji im je obećao čamce i mreže da bi lovili ribu. Anina je zatražila i parcelu za vrt, koju su i dobili. Vrt su obrađivali gimnazijalci, kao i prije u Rujevcu. Učenici Prve partizanske gimnazije Rujevac završili su u Splitu školsku godinu 1944./1945. nakon više od godinu dana povlačenja po Baniji, evakuacije u južnu Italiju i povratka u Dalmaciju u Split.

Tjedan dana prije selidbe iz zgrade gimnazije u Šilera Anina Tompa dobila je pismo iz Barija, datiranog 21. prosinca 1944. na adresu zgrade nove gimnazije.

„Draga Drugarice Anina,

Gosp. Col Oldfield dobio je od američkih vojnika 2 tone bombona (sjećaš li se našeg razgovora sa komandantom u Cesarei), koje je col. Oldfield namjeravao sobom donijeti u našu zemlju kada dođe u posjete. Međutim što se više odugovlačio odlazak Oldfielda, sve sam više dolazila do uvjerenja, da bi ovi pokloni moći poći na drugo mjesto, umjesto našoj djeci. Ranije je Oldfield govorio i o nekim cipelama, o kojima sada ne govori, pak sam se bojala i za bombone. Da se to ne bi dogodilo ja sam se poslužila sa tobom, naime rekla sam col. Oldfieldu da si ti pisala što je od onih bombona i slatkiša koji su američki vojnici obećali poslati našoj djeci u domovinu, kao dar za Božić, a koje će preko Oldfielda poslati. Čim smo mu to rekli preko druga Zupe odmah nam je poslao ali ne sve već je jedan dio zadržao za djecu koja se nalaze u zbjehu u Italiji. Zupa nam je javio da je ovom prilikom Oldfield napisao i jedno pismo za tebe međjutim pismo još nismo dobili. Možda ga ti dobiješ poštom. To ti javljam da se znaš ravnati i sa svoje

strane zahvaliti. Ukoliko mu zahvališ pošalji mu preko nas da bi znali što si pisala. Sada odmah šaljem preko oblasnog N.O.O. za Dalmaciju ili Oblasnog odbora Crvenog Krsta (gdje se imate obratiti) 2 sanduka bombona, za djecu iz Cesareje. Nešto od ovih bombona šaljem Oblasnom Odboru Crvenog krsta za Dalmaciju.

Drugovi iz predstavnništva Crvenog krsta u Italiji interesiraju se što je sa onim pismima, koja su djeca trebala pisati onoj djeci iz Amerike, koja su poslali pakete. Molim te da nastojiš to čim prije učiniti.

Za sada po malo narod evakuiramo iako smo se nadali da ćemo do 15. ov. mj. likvidirati. Likvidirali smo logore Cesareju i Leuku tako da imamo samo Bagno i Aversu i bolnice. Sutra otpremamo 150 ljudi iz zbjega. Kada ćemo druge ne znamo.

Puno pozdravi sve redom drugove i drugarice i svi te puno pozdravljaju.

Bari, 21/XII. 44.

Fotografija 5. Ekipe Crvenog križa u Splitu 1945. godine, kada su djecu preselili iz Italije u Split. Anina Tompa, četvrta slijeva. Iz Obiteljskog albuma Anine Tompa.

U siječnju 1945. dolazi do reorganizacije Dječje kolonije u Splitu, s velikim promjenama.⁵⁹ Prva partizanska gimnazija preselila se u druge prostore, uključila se u jednu od splitskih gimnazija te je smjenjena Anina Tompa kao upraviteljica Dječje kolonije u Splitu. Čučković je u arhivima pronašao toliko dokumenata da je mogao rekonstruirati događaje. Da su profesori i Anina Tompa bili u Italiji cijelo vrijeme „u

⁵⁹ U zgradi bivšeg hotela Šiler (danas Vila Dalmacija), otvoren je 1945. dječji dom s ciljem opskrbe nezaštićene djece i majki, većinom onih koji su se vraćali iz izbjegličkog logora iz Santa Cesaree u domovinu.

polju visokih tenzija“, kako se slikovito izrazio Čučković, nije bila tajna. Međutim, to se nije ni u Splitu popravilo, štoviše, protiv Anine počele su se pisati i pritužbe. Po svjedočenju nekih profesorica ipak je bio odlučujući faktor opsežan materijal koji je protiv Anine Tompa napisala Slava Ogrizović,⁶⁰ koja je u vrijeme rada Prve partizanske gimnazije u Rujevcu bila ravnateljica gimnazije u Glini, a poslije je bila s njom u Italiji i u Splitu. „Nisu se podnosile jer su obje bile častohlepne“, svjedoči njihova kolegica.⁶¹ Međutim, Čučković i poslije piše da taj materijal nije nigdje pronašao u arhivskoj građi.

Čučković bilježi arhivske dokumente koje je našao, rekonstruirao događaje samo da bi doznao prave razloge tih „kuloarskih priča“, kako ih sam naziva. Čučković nije uspio egzaktno dokazati uzroke smjenjivanja Anine Tompa, ali na podlozi optužbi spominje nekoliko trenutaka, od kojih su svi vrlo ozbiljne prirode. Evidentno je da je Anina profesora Milana Čekića dala na raspolaganje komandi srednje Dalmacije, što znači da ga je poslala u rat. Da se profesor Čekić izvukao iz toga svjedoči dokument koji je Čučković pronašao u arhivu i gdje se ta odluka upraviteljice poništava jer je o tome samostalno odlučila bez znanja tijela „narodne vlasti“. Čučković dalje predviđa da je bila smijenjena također zbog „tendencije autoritarnom upravljanju“. Njegova pretpostavka da je jedan od uzroka smjenjivanja bio i taj da je loše upravljala logorom u Santa Cesarei i u Splitu te da su djeca bila bosa i slabo obučena, vjerojatno je optužba bez osnove. Na drugom mjestu Čučković navodi da je Anina pisala o teškim situacijama u kojoj se nalaze djeca i neka im se pošalje fotograf da to stanje dokumentira, što se nije dogodilo

Tako je Anina 1. ožujka 1945. dobila od Povjereništva prosvjete ZAVNOH-a odobren dopust od mjesec dana i poslije je počela raditi u Crvenom križu za Dalmaciju. U svojem životopisu ne spominje te događaje, kao ni u posebnom dokumentu. Vjerojatno je mislila da je dokaz njezina rada bio dobro dokumentiran u dnevniku kojeg je svakodnevno pisala i kojeg je jednom prilikom izručila Milanu Čučkoviću. Nikad nije ni pomislila da povijest pišu oni koji pobjeđuju jer se smatrala jednom od njih, i upravo zbog toga nije iskoristila priliku i napisala svoje viđenje događaja kada je to još mogla.

Anina Tompa radila je poslije u Crvenom križu za Dalmaciju do 1946., kada počinje raditi kao načelnica Personalnog odjela Narodnog odbora grada Zagreba. Godine 1948. bila je premještena u Beograd, gdje je radila do mirovine 1952. godine. Anina Tompa umrla je u dubokoj starosti od 99 godina 15. rujna 1999. i pokopana je u Beogradu.

---

⁶⁰ Čučković, M. *Gimnazija ratu usprkos: memoarsko-dokumentarno i kritičko kazivanje o Prvoj partizanskoj gimnaziji*. Zagreb: Croatiaproject, 1999, str. 300. Slava je bila supruga Bogdana Ogrizovića, koji je u Zagrebu sudjelovao sa Aninom u komunističkom ilegalnom radu.

⁶¹ *Isto*, str. 300.

Zaključak

U članku opisujemo život i rad hrvatske prosvjetne i humanitarne djelatnice Anine Tompa u prvoj polovici 20. stoljeća. Metodom mikropovijesne naracije slijedimo njezinu osobnu povijest od obitelji i rođenja 1901., školovanja i rada kao nastavnice do njezine suradnje s Komunističkom partijom Hrvatske i sudjelovanju pri osnivanju Antifašističke fronte žena u Zagrebu. Sve do 1943. radila je i sudjelovala u komunističkom ilegalnom radu. Zbog izdaje je morala pobjeći na teritorij pod vlašću partizana, gdje je radila u Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske u šifrantskom odjeljenju.

O djelovanju partizanskog školstva, funkciji komunističke *kritike i samokritike*, kojoj je glavni cilj bio obračun u vlastitim redovima, moguće je dobiti osnovni uvid kroz rad Anine Tompa, koja je po nalogu ZAVNOH-a bila namještena kao ravnateljica Prve partizanske gimnazije u Rujevcu.

Zajedno s učenicima i profesorima povukla se u svibnju 1944. u južnu Italiju. U izbjegličkom logoru Santa Cesarea vodila je izbjeglički logor s približno 900 djece i 130 odraslih. Među njima bili su i učenici Prve partizanske gimnazije i njihovi profesori. Iz pisama iz ostavštine Anine Tompa, koja se sada nalaze u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, bilo je moguće dobiti osnovni pregled i strukturu tog zapletenog sustava: djelovanja logorskih samouprava, njihovu podređenost Centralnomu odboru zbjega, koji je za svoj rad odgovarao zapovjedništvu Vojne misije NOVJ u Bariju i ONOO-u za Dalmaciju. Kroz izbor nekoliko pisama čiji prijepis smo objavili u članku moguće je svjedočiti o (lošim) odnosima logorskih uprava sa savezničkim zapovjednikom, koji je krojio politiku izbjegličkog logora te uopće bio glavna osoba u logoru. Velika je bila zasluga voditeljice logora Anine Tompa da saveznici nisu evakuirali djecu iz logora Santa Cesarea u El Shatt u Egiptu.

Kada su saveznici počeli zatvarati logore u južnoj Italiji krajem 1944., sve izbjeglice iz logora u Santa Cesarei prebačene su u Split. Anina je zbog različitih pogleda na vođenje gimnazije u Splitu zaključila svoj 26-godišnji prosvjetni rad i prešla u Crveni križ Dalmacije te potom u Zagreb. Ubrzo je bila premještena u Beograd na Ministarstvo za prosvjetu Vlade FNRJ, gdje je radila do umirovljenja 1952. godine.

Izvori

HR-HDA 1801 Razne osobe. Tompa, Anina. (gradivo je trenutno u postupku obrade te se stoga u tekstu ne navode potpune signature arhivskih jedinica)

Fotografije iz obiteljskog albuma Anine Tompa.

Literatura

Čučković, M. *Gimnazija ratu usprkos: memoarsko-dokumentarno i kritičko kazivanje o Prvoj partizanskoj gimnaziji*. Zagreb: Croatiaproject, 1999.

Kreft, I. *Spomini ob 35-letnici Ljudske pravice in 50-letnice Zveze komunistov*. Maribor : Obzorja, 1969.

Kreft, I. *Teh 50 let : spomini*. Ljubljana : Borec, 1975.

Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Knj. 10. Split : Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1986.

Tompa, A. *Sve teži i odgovorniji zadaci*. U: *Zbornik sjećanja Zagreb 1941-1945*. Ahmetović, L. ... et al. (ur.). Knj. 3. Zagreb : Gradska konferencija SSRNH Zagreb : Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske : Školska knjiga, 1983, str. 72-77.

Žalac, T. *Škola u ratu i revoluciji*. Zagreb: Školska knjiga, 1988.

Summary

ANINA TOMPA 1901-1999: CROATIAN EDUCATIONAL WORKER'S CENTURY OF LIFE

The paper presents the life and work of Ana (Anina) Tompa, born Ožbolt, teacher and humanitarian, between two world wars. An idea about the paper originated when historical and personal documents worth of public attention were found among the personal papers of Anina Tompa. These documents have now been handed over to the Croatian State Archives by Anina's descendants. By presenting several documents and data found in relevant bibliography we are observing how an individual fate of a woman from a middle class/noble family, and an educational worker, interweaves with the history of illegal communist movement and the history of Partisan school system.

Keywords: *Anina Tompa, children refugees, Santa Cesarea, First Partisan Gymnasium Rujevac, Red Cross in Croatia, World War II*

Translated by Marija Marošević